

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

FORMATION OF HUMANISTIC CULTURE OF STUDENTS BY MEANS OF ARTISTIC AND CREATIVE ACTIVITY

Стаття присвячена одній з актуальних проблем формування у студентів гуманістичної культури засобами художньо-творчої діяльності. У статті розкрито зміст поняття «формування гуманістичної культури засобами художньо-творчої діяльності». Гуманістичну культуру визначено як особистісне утворення студента, що відбувається в його переконаннях, потребах, взаєминах, способах поведінки, прийнятих у соціумі. Розкрито основні поведінкові характеристики гуманістичної культури студента. Важливими характеристиками гуманістичної культури студента виступають ціннісні орієнтації, оскільки вони детермінують його майбутню поведінку, забезпечують зміст і спрямованість діяльності, надають сенсу професійним діям. Формування позитивної мотивації до художньо-творчої діяльності визначено провідним стимулом набуття студентами гуманістичних знань, умінь і навичок. Зазначено, що художньо-творча діяльність студентів зумовлена специфічністю суб'єктів і умов, у яких вона відбувається, здійснюється в умовах освітнього процесу закладу вищої освіти, коли провідною є навчально-професійна діяльність. Наголошено, що процес навчання і художньо-творча діяльність студентів взаємопов'язані (навчання є підґрунтям для художньо-творчої діяльності студентів, а художньо-творча діяльність є необхідною умовою ефективності процесу навчання та сприяє розвитку мотивації навчання, формує і розвиває емоційно-образну сферу, творчі здібності, моральні якості, гуманістичну культуру студентів). Доведено, що проблемне навчання є ефективним засобом формування гуманістичної культури і характеризується залученням студентів до вирішення певних художньо-творчих проблем. Розкрито дієвість контекстного навчання, науково-дослідної роботи, ділових ігор у формуванні гуманістичної культури студентів. Розвиток художньо-творчої активності студентів потребує застосування адекватних технологічних засобів. До таких засобів належить імітаційна (моделююча) технологія, яка пов'язана з моделюванням в освітньому процесі ситуацій майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: гуманістична культура, студент, художньо-творча діяльність, про-

блемне навчання, імітаційна технологія, позааудиторна діяльність.

The article is devoted to one of the urgent problems of forming humanistic culture in students by means of artistic and creative activity. The article reveals the meaning of the concept of "formation of humanistic culture by means of artistic and creative activities". Humanistic culture is defined as the personal education of the student, which is reflected in his beliefs, needs, relationships, behaviors accepted in society. The main behavioral characteristics of the humanistic culture of the student are revealed. Important characteristics of the humanistic culture of the student are value orientations, because they determine his future behavior, ensuring the content and direction of activities, give meaning to professional actions. The formation of positive motivation for artistic and creative activities is determined by the leading incentive for students to acquire humanistic knowledge, skills and abilities. It is noted that the artistic and creative activity of students is due to the specifics of the subjects and conditions in which it takes place and is carried out in the educational process of the Free Economic Zone, when the leading educational and professional activities. It is emphasized that the learning process and artistic and creative activities of students are interrelated (learning is the basis for artistic and creative activities of students, and artistic and creative activities are a necessary condition for effective learning process and promotes learning motivation, forms and develops emotional and figurative sphere, creative abilities, moral qualities, humanistic culture of students). It is proved that problem-based learning is an effective means of forming a humanistic culture and is characterized by the involvement of students in solving certain artistic and creative problems. The effectiveness of contextual learning, research work, business games in the formation of humanistic culture of students is revealed. The development of artistic and creative activity of students requires the use of adequate technological means. Such tools include simulation (modeling) technology, which is associated with modeling in the educational process of situations of future professional activity.

Key words: humanistic culture, student, artistic and creative activity, problem-based learning, simulation technology, extracurricular activities.

УДК 37.09

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.31>

Цянь Кай,

аспірант кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В умовах глибинних трансформацій у всіх сферах життя українського суспільства особливого значення набуває духовно-моральний розвиток особистості, формування в неї гуманістичної культури. Необхідним є також створення і налагодження конкретного механізму, у якому гуманістична свідомість особистості була б провідним чинником усвідомлення нею людини як найвищої цінності. Це зумовлює необхідність розроблення

нових підходів формування гуманістичної культури студентської молоді засобами художньо-творчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Утвердження парадигми гуманістичного виховання простежується у працях М. Бахтіна, І. Беха, В. Білоусової, А. Волковського, Г. Жирської, М. Кагана, В. Кан-Каліка, В. Караковського, Л. Масол, А. Москальової, В. Рогової, В. Сухомлинського, В. Тернопільської, Г. Шевченко й інших.

Художньо-творча діяльність як чинник формування особистості досліджувалась М. Каганом, В. Куценко, Л. Ільїною, Б. Лейтесом, К. Платоновим, Б. Тепловим, Г. Різом, Р. Хасті й іншими.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність проблеми формування гуманістичної культури студентів засобами художньо-творчої діяльності та відсутність фундаментальних досліджень вказаного напрямку зумовили вибір теми дослідницької діяльності.

Мета статті – розкрити зміст поняття «формування гуманістичної культури засобами художньо-творчої діяльності», обґрунтувати зміст, форми, методи формування цього інтегрального утворення у студентів.

Виклад основного матеріалу. Гуманістичну культуру ми розглядаємо як особистісне утворення студента, що відбивається в його переконаннях, потребах, почуттях, мотивах, взаєминах, способах поведінки, прийнятих у соціумі. Варто зазначити, що художньо-творча діяльність виступає чинником формування гуманістичної культури студентів у цілісному освітньому процесі закладу вищої освіти. Аналіз і результати дослідження засвідчують, що в педагогічній діяльності вчителя саме художньо-творча діяльність самого вчителя дозволяє йому долучати своїх вихованців до художньої культури, а через неї закласти фундамент їхніх ціннісних орієнтацій. У зв'язку із цим необхідний такий підхід до організації позааудиторної діяльності, який орієнтований на реалізацію внутрішніх компонентів художньо-творчої діяльності: пізнавальний, ціннісно-орієнтаційний, перетворювальний, комунікативний.

Гуманістична культура майбутнього вчителя представлена такими рівнями розвитку інтегральних якостей особистості, які передбачають наявність пізнавального, креативного, аксіологічного і комунікативного потенціалу, що слугують духовно-практичному освоєнню світу. Гуманістична культура передбачає наявність теоретичного типу мислення, творчості в реалізації педагогічної діяльності, рефлексії у процесі її аналізу, ціннісної самосвідомості, діалогічної взаємодії. Становлення гуманістичної культури виявляється в опануванні стратегії і тактики пошуку вирішення різноманітних проблем, евристичних ситуацій, які включає практична педагогічна діяльність.

Соціально-педагогічний аспект художньо-творчої діяльності передбачає створення педагогічних ситуацій, спрямованих на звернення студента до соціальної інформації, яку несе мистецтво, створення умов для усвідомленого ставлення до такої інформації, «проживання» її. Цей процес показує перехід художньо-творчої діяльності зі стану потенційного у стан реального чинника розвитку особистості. Водночас необхідним

є включення студентів у художньо-творчу діяльність, у якій забезпечується цілеспрямоване сприйняття художніх об'єктів. На цьому етапі виявляється актуальний рівень знань, умінь студентів, їхні потреби, ставлення, емоційно-ціннісний досвід, а також досвід творчої діяльності. Метою художньо-творчої діяльності є розвиток ціннісного ставлення до себе, до обраної професійної діяльності, до інших людей і навколишнього світу.

Зокрема, мистецтво представляє таку систему ситуацій, вирішення яких уже є, але процес пошуку є очевидним, а технологія цього пошуку – художньо-творча діяльність у її структурних компонентах, які включають: пізнання складної ситуації, перетворення її з погляду морально-етичного ідеалу; оцінку діяння з позиції сучасних ціннісних орієнтацій; міжсуб'єктні взаємини з героєм, персонажем, автором художнього твору. Систематичне освоєння художнього спадку допомагає усвідомити мистецтво як духовний літопис людства, як пізнання людиною правди про природу, суспільство, як пошук істини.

Важливою складовою частиною формування гуманістичної культури студентів є актуалізація їхніх потреб у художньо-творчій діяльності. На основі теоретичного пошуку встановлено, щоб забезпечити актуалізацію потреб студентів, необхідно структурувати дії викладача у процесі розвитку художньо-творчої діяльності відповідно до структури мотиваційної основи діяльності студентів.

Як приклад охарактеризуємо прийоми, які використовуються у процесі актуалізації потреб студентів у художньо-творчій діяльності. Так, усвідомлення змісту вихідної потреби може здійснюватися за допомогою розвитку пізнавального інтересу, створення позитивної настанови на художньо-творчу діяльність. Найбільшу ефективність в означеному напрямі демонструють дії викладача, спрямовані на підвищення рівня емоційності заняття: емоційна насиченість змісту, вербальні й невербальні засоби комунікації. Про ефективність використання прийомів свідчать такі показники: включеність студентів в активну художньо-творчу діяльність, позитивне емоційне ставлення до діяльності, усвідомленість змісту виконуваної художньо-творчої діяльності.

Художньо-творча діяльність характеризується такими ознаками: 1) вона є соціальним процесом, пов'язаним із духовно-практичною діяльністю юнаків і дівчат, спонукає їх до перетворення змісту діяльності, її гуманістичної спрямованості в емоційно-образних формах та забезпечує естетичне сприйняття дійсності; 2) забезпечує реалізацію культурологічної функції та виявляється в їхній здатності творити культуру; 3) є соціально-психологічним явищем, що визначає емоційно-естетичну активність юнаків і дівчат; 4) розвиває комплексну здатність їхньої особистості до створення

продуктів художньо-творчої діяльності (здатність до художньо-образного освоєння світу, у якому поєднуються об'єкти і суб'єкти, ставлення до них; здатність до створення художньої реальності: наочної, предметно-імітаційної, що викликають співпереживання і співчуття суб'єкта). Зазначимо, що художньо-творча діяльність є особливим видом діяльності студентської молоді, у якій вона, самовиражаючись, саморозвиваючись, створює духовні цінності, які мають як об'єктивно-суспільну так і суб'єктивно-особистісну значущість.

Художньо-творча діяльність студентів зумовлена специфічністю суб'єктів і умов, у яких вона відбувається, здійснюється в умовах освітнього процесу ЗВО, коли провідною є навчально-професійна діяльність. Так, процес навчання і процес художньо-творчої діяльності взаємопов'язані (навчання є підґрунтям для художньо-творчої діяльності студентів, а художньо-творча діяльність є необхідною умовою ефективності процесу навчання та сприяє розвитку мотивації до навчання, формує і розвиває емоційно-образну сферу, творчі здібності, моральні якості студентів, гуманістичну культуру). Наголосимо, що художньо-творча діяльність передусім є позааудиторною, не регламентується і не спрямовується, а має добровільний характер, здійснюється за власним вибором студента, планується з урахуванням його індивідуальних інтересів, схильностей і здібностей. Художньо-творча діяльність студентів може бути також як автономною (не пов'язана з навчальним процесом) і незалежною від нього, так і відбуватися безпосередньо у процесі навчання, який визначає її характер і зміст. Активна участь студентів у такій діяльності сприяє розвитку в них творчого потенціалу, гуманістичної культури.

Варто зазначити, що розвиток художньо-творчого потенціалу студентів багато в чому залежить від розкриття закладених у них можливостей здійснювати художньо-творчу діяльність, яка тісно пов'язана зі знанням та емоційним компонентами та загальною культурою особистості. Під впливом умов освітнього середовища формується потреба художньо-творчої інтерпретації отриманих знань. Отже, розвиток художньо-творчого потенціалу особистості студентів залежить від створення у вищому педагогічному закладі атмосфери творчості, відкритості та позитиву. Така атмосфера сприяє розвитку у студентів самостійності, активного пізнання нового, застосування отриманих знань на практиці. Основою для активізації художньо-творчого потенціалу майбутніх фахівців у процесі педагогічної підготовки є інтелект, рівень знань, уява й емоції.

З метою формування гуманістичної культури, умінь партнерської взаємодії студентів доцільно використовувати таку форму роботи, як імпровізаційна естафета. Зміст роботи полягає в тому,

що студенти колективно працюють над створенням картини. На створення картини відводиться обмежена кількість часу. Після закінчення часу група передає частину спільного твору іншій групі, а та – іншій (залежно від кількості учасників естафети). Під час отримання частини твору група має визначити основний задум, який намагалася реалізувати попередня група, і дописує ще певну частину картини у визначеному нею контексті. Через деякий час твір передається до іншої групи (учасника), доки не буде завершено весь виробничий процес. Така діяльність сприяє розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців, моральних якостей, навичок працювати в команді.

Формування гуманістичної культури здійснюється у процесі колективної творчої діяльності, зокрема в участі студентів у конкурсах творчих проєктів, творчих зустрічах, аукціонах творчих ідей, турнірах художників, поетів, композиторів, танцюристів тощо. Творчі зустрічі виступають джерелом творчого натхнення майбутнього вчителя, яке мотивує та живить його у процесі творчої діяльності, пробуджує потребу в естетичному, етичному розвитку та самовдосконаленні. Такі зустрічі організовуються із залученням провідних діячів у сфері образотворчого мистецтва, які виступають ідеальним зразком, взірцем особистості педагога-професіонала, з високим рівнем розвитку гуманістичних умінь і навичок [2].

Вивчення досвіду професійної підготовки вчителів засвідчує, що для успішного формування в них гуманістичної культури, професійних умінь і навичок необхідним є обмін досвідом, демонстрація унікальних методів викладання образотворчого мистецтва. Такої мети можна досягнути шляхом участі студентів в майстер-класах із залученням провідних вітчизняних і зарубіжних художників. Майстер-класи забезпечують обмін досвідом та новими засобами образотворчої виразності, підвищують рівень професійної майстерності майбутніх учителів. Одним із механізмів професійного становлення особистості, розвитку в неї гуманістичної культури є ідентифікація зі значущою особистістю. Оточивши студентів «золотим фондом» творів митців, відображених у художніх образах, викладач тим самим допомагає їм у засвоєнні кращого досвіду людства, накреслює естетичні та моральні орієнтири на їхньому шляху, оскільки твори мистецтва вчать розрізняти добро і зло, красу і потворність, демонструють яскраві приклади реалізації творчих задумів.

Важливою у процесі формування гуманістичної культури студентів є така форма організації позааудиторної роботи зі студентами, як творчі екскурсії. Така діяльність організовується з метою формування етичних, естетичних почуттів, гуманістичних поглядів і переконань студентів, здатності сприймати й оцінювати навколишній світ з погляду

гармонії, досконалості, краси та гуманізму, а також сприяє творчому пошуку нових ідей для їх подальшого втілення у практичній діяльності. Безперечно, етнографічні та краєзнавчо-пошукові експедиції, під час яких студенти можуть ознайомитись із невідомими їм техніками художньо-творчої діяльності, новими способами обробки матеріалів, сприяють розвитку в них гуманістичних цінностей.

Варто зазначити, що художньо-творчі здібності студентів виявляються у: 1) побудові структурно-логічної схеми колекцій відвіданих галерей чи музеїв (знання студентами особливостей класифікації колекцій шедеврів або логіки й особливостей формування експозицій у музеях, галереях тощо); 2) класифікації пізнавальних об'єктів за певними ознаками (розподілити за типами різні форми збереження культурної спадщини). Розвитку мотивації студентів слугувало виконання творчого завдання «Силует-модель». Зокрема, студентам пропонувалося створити з фігур, інструменти для малювання яких вбудовані до програм Word або PowerPoint, силует-модель відомої архітектурної споруди або шедевра скульптури, наприклад, «Парфенон в Афінах», «Золоті ворота в Києві», «Мислитель» О. Родена. Виконання завдань такого типу збагачувало знання студентів про можливості мультимедійних засобів у сфері мистецтва, методи роботи з мультимедійними даними та сприяло формуванню гуманістичної культури.

У процесі організації виховної роботи зі студентами ми враховували розроблені І. Бехом стадії самовиховання особистості, як-от: а) процесуально-ситуативна стадія (з'ясування відсутності зв'язку між учинками та якостями особистості); б) якісно-ситуативна стадія (установлення прямолінійного зв'язку між учинками та якостями особистості, тобто здійснено (не здійснено) отожднення вчинку з наявною (відсутньою) відповідною якістю); в) якісно-статична стадія (виявлення руйнування прямолінійних зв'язків між учинками та якостями з одночасним недостатнім усвідомленням нових діалектичних зв'язків між ними); г) якісно-динамічна стадія (виявлення усвідомлення діалектичного зв'язку між якостями особистості та вчинками); г) якісно-перспективна стадія (особистість поціновує себе не лише за якостями, які вже сформувалися, а й за потенційними можливостями їхнього розвитку з урахуванням зусиль щодо самовиховання як особливої якості особистості). Успішність проходження всіх зазначених стадій молоддю залежить від удосконалення і керування педагогом процесом самовиховання [1].

У сучасних реаліях підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва проблемне навчання є одним із дієвих методів прояву інтелектуальних творчих можливостей, творчої активності в самостійній діяльності, упевненості та вміннь творчо працювати. Отже, проблемне навчання характеризується залученням студентів до вирішення певних художньо-творчих проблем. Сюди ж відносимо і контекстне навчання, науководослідну роботу, ділові ігри. Як показує досвід, розвиток художньо-творчої активності студентів потребує застосування адекватних технологічних засобів. Як такий засіб сучасними дослідниками пропонується імітаційна (моделююча) технологія, пов'язана з моделюванням в освітньому процесі ситуацій майбутньої професійної діяльності. Педагогічна цінність імітаційної технології для розвитку художньо-творчої активності студентів у професійній мистецькій освіті полягає в такому: скорочується розрив між професійною освітою та професійною діяльністю; сприяє баченню перспективи майбутньої педагогічної діяльності, реалізує ідею прогностичності освіти. Ефективними є методи імітаційної технології, застосування яких у професійно-педагогічній освіті є найбільш доцільним для розвитку художньо-творчої активності студентів, формування в них гуманістичної культури. Це, наприклад, кейс-метод, дискусійний клуб, складання портфоліо творчих робіт тощо.

Висновки. Отже, студентська молодь в освітньому процесі закладу вищої освіти набуває гуманістичної культури як самостійно, так і у процесі колективної художньо-творчої діяльності. Гуманістична культура передбачає вміння поставити педагогічне завдання і вибрати один із найбільш гуманних способів його вирішення. Така організація художньо-творчої діяльності сприяє становленню, розвитку й удосконаленню духовно-практичного ставлення майбутніх фахівців до світу, себе та інших людей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 840 с.
2. Сухомлинский В. О воспитании / сост. С. Соловейчик. Москва : Политиздат, 1988. 270 с.
3. Тернопільська В. Теоретичні засади реалізації ціннісного підходу у вихованні особистості. *Нові технології виховання*. Київ. 2016. Вип. 88. Ч 2. С. 118–121.
4. Research of motives for formation of corporate culture of students in the context of the paradigm of cognitive psychology / I. Bakhov et al. *Journal of Advanced Pharmacy Education and Research*. 2020. № 10 (2). P. 195–202.